

**ИЗВЕСТИЯ НА МУЗЕИТЕ
ОТ ЮГОИЗТОЧНА БЪЛГАРИЯ**

**BULLETIN DES MUSEES
DE LA BULGARIE DU SUD-EST
XXIII, 2007**

СРЕДНОВЕКОВНИ ПРЪСТЕНИ ОТ ФОНДА НА ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ - гр. КОТЕЛ

Милен Николов

MEDIEVAL RINGS FROM THE STOCK OF THE HISTORICAL MUSEUM - KOTEL

Milen Nikolov

Котленският проход е един от важните Източностаропланински проходи от древността до наши дни. През периода на късната античност за защитата му са изградени крепостта "Римското кале" - на 12 км североизточно от Котел ; преградната стена "Лахъма" - в най-високата част на Котленския проход в м. Трите вятъра ; крепостта "Вида" - на 8 км южно от Котел ; крепостта "Вавово кале" до с. Градец ; крепостите край с. Мокрен¹. През Средновековието проходът е запазил важноста си, при което са преизползвани старите късноантични усилвания, като са изградени и нови - ранносредновековният вал в южната част на гр. Котел и преустройството на крепостната стена на "Римското кале" (Даскалов 2005, 318). Изказано е мнение, че крепостите „Диавена“ и „Козяк“ от стихотворението на Мануил Фил, превзети от Михаил Глава Тарханиот, са всъщност крепостите "Вида" и "Римското кале" (История на България 1982, 287 ; Рашев 1992, 13). При археологически разкопки на тези крепости са открити многобройни находки от средновековието - керамика и монети (Даскалов 2005, 317 - 318 ; Даскалов, Николов 2007 ; Алексиев 2003, 38 -40). В крепостта "Римското кале" е намерена и напълно запазен стеатитов медальон с образа на Св. Никола, датиран в XII в. (Тотев, Николов 2007, 310 - 317). От района на прохода произхожда и колекцията от ранносредновековни ремъчни апликации, съхранявана в Котленския музей (Николов 2006, 155 - 162)

Представените по-долу находки произхождат също от района на Котленския проход. Това са 5 средновековни пръстена, постъпили във фонда на ИМ - Котел през периода 2002-2005 г. Те са откупки и дарения от частни лица. Според тях находките са намерени в или в близост до крепости и селища, намиращи се по трасето и в подножията - северно и южно на Котленския проход. Това са крепостите "Римското кале" и "Вида" край гр. Котел, "Дядо Вълчовото кале" край с. Медвен, селищата при местностите Бутово и Новачка - Медвенско. Липсата на повече информация налага резервираност по отношение на възприемане на точното местонамиране на находките. В този смисъл целта на настоящото изследване е да предаде и опише тези археологически материали като част от известните материални свидетелства за средновековието в този важен за епохата район.

КАТАЛОГ

Обр. 1

Най - близки аналози :

Пръстен от некропола при Брестовик, Сърбия (Марјановић - Вујовић, Г 1986 г., 195, сл. 10), датиран с монети от династията на Комнините и Ангелите - кр. XI - нач. XIIIв. Въпреки разликите - халката е украсена, раменете на кръста са моделирани с по две връзани линии, по украса и форма на плочката пръстена наподобява този от Котленския музей. За съжаление в публикацията за некропола в Брестовик липсват метрични данни за находките.

Пръстен от разкопките на крепостта при Перник (Чангова 1992г., 128, обр. 121 /11, стр. 131). Включен е от изследователката в групата пръстени с геометрична, растителна и символична украса с датировка X-XIIв. Различава се от пръстена от Котел по част от орнамента - между раменете на кръста има къси връзани линии вместо точки и рамената са моделирани с по една връзана линия.

Обр. 2

2. Инв. №2068 / ОФ, ИМ - Котел. **Обр. 2**

Пръстен от бронз, масивен. Халката е широка, без украса, запазена е половината от нея. Разширява се към плочката. Плочката е кръгла, масивна. Орнаментът е без рамка и представлява връзана четирилъчна звезда или по-скоро ромб с конкавни страни, в който е връзан по-малък ромб. Между върховете на звездата, или на ромба, има връзани 4 орнамента с форма на буквата S. Плочката и халката са изляти заедно. Диаметър на халката 24 мм., ширина на халката 6 мм, диаметър на плочката 15 мм, дебелина на плочката 3 мм.

Най-близки аналози :

Подобни са пръстените от гр. № 118 и гр. № 86 от некропола при с. Янтра (Бъчваров 1993 г., 57), които според типологията на пръстените от некропола, изградена от проучвателя, попадат в тип 4, вариант Б - пръстени с масивна форма и диаметрална даденост на халката. Некрополът е датиран точно с монети от периода 30 - 70 -те години на XIVв. По-подробно на характерната орнаментация ще се спра по-долу.

Обр. 3

3. Инв. №1935 / ОФ, ИМ - Котел. Обр. 3

Пръстен от мед. Плочката е елипсовидна, масивна, припоена допълнително към халката. На нея в рамка е връзан ромб с конкавни двойни страни. В него има кръгче, което е свързано с върховете на ромба с четири къси връзани линии. Полето извън ромба е украсено с плитки връзани линии. Диаметър на халката 23мм, ширина на халката 3-4мм, размери на плочката 15 x 18мм.

Пръстените с украса на плочката от този тип - ромб с конкавни страни, с допълнителни елементи като насечки (врязани къси линии) в полето между върховете, кръгче в ромба, ромбче в ромба, кръстче в ромба и комбинациите между тези украси изглежда са много популярни след XIII в. Намирани са като случайни находки и при археологически разкопки на различни по тип археологически обекти с различна датировка (напр. Чангова 1992, 128, обр. 121 / 18; Писарева 1988, 161-162; Радева 2003, 44, табл.V / 10; Аспарухов 1989, табл. V; Николова, Робов 2005, табл. XXVII - XXIX). Употребата на пръстени с подобна украса - сребърни, бронзови и медни явно е масова в периода поне до XVII в. (Станчева, Писарева 1989, 104; Сотиров 1984, кат. №№ 105, 113)

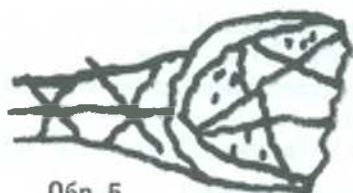
Обр. 4

4. Инв. №2155 / ОФ, ИМ - Котел. Обр. 4

Пръстен от бронз, масивен. Халката се разширява равномерно към плочката, под която е украсена с по два връзани от двете страни орнамента - три пресичащи се в средата (приблизително) линии, които могат да се възприемат като шестолъчни звезди. Плочката е кръгла. В нея е връзана осемлистна розета в кръгла рамка. Между листенцата има изчукани точки. Пръстенът е излят заедно с халката. Диаметър на плочката 17мм., диам. на халката 21мм., ширина на халката 6мм..

Точни аналози : пръстен от фонда на ИМ - Сливен (Радева 2003, 44, табл. V / 4).

На територията на днешна България, Сърбия, Румъния и Гърция са откривани пръстени с подобна орнаментация по халката (напр. Аспарухов 1989, табл. III; Атанасов, Григоров 2005, 352, табл. 11 / 1), но с украса на плочката от четирилистна розета, между листата на която има по две диаметрално връзани линии. Тези пръстени подробно са разгледани от Г. Атанасов и В. Григоров в посочената по-горе публикация. Според тях пръстените се датират най - рано от втората половина на IXв. и е разпространена през целия Xв. Разглежданият пръстен според мен е вариант на групата пръстени с четирилистна розета не само поради еднаквите стил и техника на изработка, но и заради еднаквата украса по халката на част от тях, затова и приемам аналогична датировка.

Обр. 5

5. Инв. №2071 / ОФ , ИМ - Котел. Обр. 5

Пръстен от мед, запазена е едната половина. Халката се разширява плавно при плочката, с която са изрязани заедно от медна тънка ламарина. На нея до плочката е врязан орнамент - двойка от три пресичащи се в средата линии. Плочката е била кръгла, в нея е врязана в рамка пентаграма. Между лъчите са изчукани точкици. Диаметър на халката 20мм., ширина на халката 4мм., диаметър на плочката 13мм.

Медните пръстени с пентаграма са често срещани находки от ранносредновековни (кр. IX-XI в.) археологически обекти. Условно могат да се разделят на три варианта :

1. Пръстен с пентаграм;
2. Пръстен с пентаграм в рамка;
3. Пръстен с пентаграм в рамка и вчукани точки между лъчите.

Разглежданият пръстен спада към третия вариант, точни аналози на който са намерени в Перник (Чангова 1992, 128, обр. 121 / 20), Крагулево (Бобчева 1984, табл. 4 / 7); Батин (Станчев 1985, табл. VI); пръстени от ИМ - Плевен (Аспарухов 1989г., табл. 15), Piatra Frecatei (Aurelian 1962, 584, fig. 21b) и др., датирани от разкопвачите най - общо края на IX - XI в. Според Г. Атанасов и В. Григоров (Атанасов, Григоров 2005, 348 - 349, табл. IX) тези пръстени през IX - Хв. са изработвани от плоска ламарина, халката се разширява плавно в кръгла или елипсоидна плочка, а пентаграмата е фланкирана с Х или Ж образни орнаменти - какъвто е случая с находката от Котленския музей.

Представените находки от Котленско допълват данните за материалната култура на населението в Котленския проход през различните етапи на Средновековието. Те са добре датирани находки и се вписват добре в общата известна картина на развитието на Котленския район през този период, известна от теренните проучвания и публикувани от епохата материали.

БЕЛЕЖКИ

1. За крепостното строителство в Котленския проход и пътните връзки в района вж. : Лисицов, Ст. Римското кале - твърдина в Котленския Балкан. ГНПлМ 8, София, 1978г.; Лисицов, Ст. Древната фортификация в района на хребета Урушките стени - Източна Стара планина. ИНПлМ 11, стр. 59 - 73, София 1981г.; Лисицов, Ст. Проходи и оперативно - съобщителни връзки в Котленската, Сливенската и Гребенец планина през късната античност и българското средновековие. Сб. Североизточна Тракия и Византия IV - XIVв., стр. 38 - 53. София - Сливен, 1993г., както и цитираната литература.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексиев, Й.** Сондажни проучвания на крепостта Вида край Котел. АОР за 2002, София 2003г.
- Аспарухов, М.** Средновековни пръстени от ИМ - Плевен. ИМСЗБ т. XV, 1989г.
- Атанасов, Г.** Валери Григоров. Метални накити от ранносредновековни крепости в Добруджа. ИНМВ 38 - 39 (53 - 54), 2002 - 2003г., Варна 2005г.
- Бобчева, Л.** Старобългарски християнски некропол при с. Крагучево, Толбухински окръг, ИНМВ 20 (35), Варна 1984г.
- Бъчваров, И.** Янтренски некрополи. Велико Търново, 1993г.
- Даскалов, М.** Проучвания на Римското кале край Котел. АОР за 2005г., София 2006
- Даскалов, М.** М. Николов. Проучване на обект Римското кале край Котел. АОР за 2006г., София 2007.
- История на България 1982г.**, т. III. Издание на БАН.
- Николов, М.** Ранносредновековни ремъчни и коланни приложения от фонда на ИМ - Котел. ИМЮИБ XXII. Бургас 2006.
- Николова, Я., М. Робов.** Храмът на първите Асеновци. Църквата Св. Димитър във Велико Търново. Велико Търново, 2005г.
- Писарева, В.** Средновековни пръстени от фонда на ОИМ - Кюстендил. ИНИМ т. VII, София 1988г.
- Радева, М.** Средновековни накити от Сливенско. ИМЮИБ XX, Бургас 2003г.
- Рашев, Р.** За местоположението на крепостите Тича и Козяк. ВИСб. 1992, кн. 2 - 3
- Сотиров, И.** Чипровската златарска школа. София, 1984г.
- Станчев, Д.** Ранносредновековен некропол до с. Батин, Русенски окръг. ИМСБ XI, 1985г.
- Станчева, М., В. Писарева.** Колекция от пръстени в музея за история на София. Сердика т. II., София, 1989г.
- Тотев, К., М. Николов.** Стеатитов медальон със Св. Никола от музея в гр. Котел. Сб. Изследвания по Българска средновековна археология в чест на проф. Рашо Рашев. Фабер 2007.
- Чангова, Й.** Перник III. Крепостта Перник VIII - XIVв. София, 1992г.
- Aurelian, P.** Sapaturile de la Piatra Frecatei. Materiale sicertari arheologice VIII, 1962г.
- Марјановић - Вујовић, Gordana.** Средновековне некрополе у Србији евидентирание кроз археолошка ископавања (I). Старианр XXXVII, Београд 1986г.

MEDIEVAL RINGS FROM THE STOCK OF THE HISTORICAL MUSEUM - KOTEL

Milen Nikolov

The presented finds originate from archeological sites in the Kotel pass - one of the important road connections between today's Northern and Northeastern Bulgaria during the Antiquity and Middle Ages. These are several copper and bronze rings from the period between the 10th and 16th century. Well-dated on the basis of analogous finds from different investigations, they add to the idea of the material culture of the population in the region during the Middle Ages.